

**НЯКОИ ОСОБЕНОСТИ НА ФОЛКЛОРНАТА ВЯРА. МОТИВЪТ
„ПАЯК ИЗПЛИТА ПАЯЖИНА НА ВХОДА НА ХРАЛУПА;
СПАСЯВА ПРЕСЛЕДВАНИ”**

Мария Филева

*Студентски семинар по практическа етнология и фолклористика
„Проф. д-р Иван Шишманов”*

В разработката се защитава мнението, че прозаичните текстове, които съдържат посочения мотив, са наследници на стари предания, в които присъствува индоевропейският космогоничен мит. В тези архаични предания ще да се е разглеждало преминаването от Хаос в Космос, възтържествуването на реда чрез победата на светлото Божество над тъмните сили. Авторът на тезисите се позовава на мнението на доц. Анчо Калоянов, че във фолклора нищо не се губи, а само се трансформира¹ и намира, че в конкретния случай става дума за развитие и преосмисляне на стар мотив, за да се укрепи и запази той в народната памет. Посоката на неговата еволюция е следната:

1. Космогоничен мит.
2. Етиологични легенди.
3. Охудожествена проза.

Т.е. промяната трабва да се търси в посока развитието на народното съзнание от синкретичност и висша степен на сакралност към по-голяма разчлененост и стремеж за логическо обяснение на случилото се. Така интересът, веднъж отклонил се от сакралния център, се обръща към онова, което първоначално е изпълнявало ролята на периферия, изпълва го с ново съдържание и то поема функциите на сюжетообразуваща основа. В конкретния случай – от първичния космогоничен мит до нас са достигнали „обикновени” етиологични легенди, които обясняват характерни особености, свойства или качества на природни обекти или пък обясняват типове хора вътре в общността. Някъде в текстовете се надгражда и друг наративен пълнеж, който придава художественост на разказваната история и я отвежда към жанра на приказката и историята с поучителен край.

Съдържанието на разглежданите текстове може да се сведе до следния инвариантен модел: Един или двама са гонени от разбойници, другроверци, негодници. Той или те се скриват в хралупа или пещера. Паяк изплита паяжина на входа и застава в средата. Понякога той има помощник гълъб и тогава в средата на паяжината се разполага неговото гнездо или яйце. Преследвачите отминават хралупата, защото виждат неразкъсаната паяжина – знак, че скоро никой не е влизал вътре. Спасилият се благославя или кълне (ако има предатели). При по-висока степен на художественост, респ. отдалечаване от основата, историята завършва с поука.

Мотивът, който е предмет на настоящата работа, е взел от старата космогонична сюжетна основа момента, изобразяващ Божеството (света) в критична ситуация. То е заплашено от силите на мрака, не може само да установи равновесие и прибягва до чудесна помощ, за да предотврати застрашаващия света Хаос. Въпреки всички промени, предизвикани от преосмислянето или актуализирането на отделните моменти в текстовете, би могъл да се възстанови митологичният пласт. „Загубеният смисъл на текста може да бъде възстановен до известна степен. Смисълът на един текст е кодиран по много начини и ако един е изгубен, то другите не са.”² Става дума за наличието на жалоните „планина” – център на света; „дърво” – свещен стълб, чрез който се осъществява движението по вертикалната пространствена ос; „хралупа” – вход към другия, не-земен отвъден свят, но същевременно и утроба; „устата на пещерата” – праг,

делящ земно и отвъдно; „паяк” – пазач на прага; „Божество” – герой, медиатор и устроител.

В този смисъл, отдалечеността от сакралния първообраз не е основание да се говори за отделеност.

БЕЛЕЖКИ

1. Калянов, А. Български митове. С., 1979 г.

2. Рангочев, К. Епически текст и контекст. В: Общност и култура. Втори северозападни четения на Асоциация „ОНГЪЛ” (Враца, 26-27 ноември 1994 г.). Тезиси. С., 1995 г., 23-25.